

Współczesna rola rynków średnich miast w województwie łódzkim

mgr inż.
BARTŁOMIEJ OLCZAK
Politechnika Łódzka
Instytut Architektury i Urbanistyki
ORCID: 0000-0002-2027-3861

Celem artykułu jest sprawdzenie, jaką funkcję pełnią rynki średnich miast w województwie łódzkim oraz w jakim stopniu udaje się pogodzić kwestie środowiskowe, potrzeby mieszkańców i ochronę wartości kulturowych.

Współczesne zagospodarowanie rynków jest wynikiem przemian historycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych. Obecnie wiele miast, dzięki funduszom unijnym, podejmuje próby przywrócenia życia placom. Jednak często spotyka się to z krytyką mieszkańców – w szczególności w kontekście usuwania zieleni. Z drugiej strony wskazuje się na brak drzew w pierwotnym zagospodarowaniu rynków oraz konieczność przywrócenia im walorów historycznych.

Celem artykułu jest sprawdzenie, jaką funkcję pełnią rynki średnich miast województwa łódzkiego oraz w jakim stopniu udaje się pogodzić kwestie środowiskowe, potrzeby mieszkańców i ochronę wartości kulturowych.

Kontekst historyczny

Rynek od zawsze był najważniejszą przestrzenią miasta. Pierwotnie pełnił głównie funkcje handlowe, a z czasem również reprezentacyjne. Plac koncentrował życie społeczne, w wielu przypadkach będąc jedyną przestrzenią publiczną [1].

Zieleń praktycznie nie występowała w przestrzeniach publicznych do końca XIX w. [1]. Jako odpowiedź na zniszczenia wojenne zaczęła pojawiać się na rynkach w latach 20. Na podstawie rządowych rozporządzeń (m.in. Okólnik Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie zadrzewienia kraju z 1927 r.) samorządy zobowiązano do sadzenia drzew wzdłuż dróg wojewódzkich i powiatowych oraz wokół placów [1], [2], [3], [4]. Również K. Wejchert i W. Ostrowski dostrzegali kluczową rolę odpowiednio wkomponowanej zieleni w przywracanie życia i nadawanie rynkom nowych funkcji [5], [6].

Rynki straciły znaczenie handlowe po II wojnie światowej, ze względu na „ograniczenie rozwoju prywatnej działalności gospodarczej” [1]. Olbrzymi wpływ na współczesny

wygląd placów miał także okres PRL – przekształcano je wówczas w skwery, by zaburzyć czytelność układu i obniżyć rangę [2]. Jednocześnie były miejscem wielu wydarzeń politycznych. Istotną rolę odegrał również rozwój transportu, szczególnie indywidualnego, któremu od lat 50. podporządkowywano przestrzeń publiczną [7]. Zaczęły powstawać parkingi oraz węzły komunikacyjne przecinające płytę placu, ograniczając ich wykorzystanie jako przestrzeni publicznej [1], [7].

Funkcja handlowa przeniosła się w wielu wypadkach do domów towarowych w sąsiedztwie rynków lub bezpośrednio w ich pierzei [1], [7]. Odptyw handlu oraz rosnąca presja transportu wpłynęła negatywnie na funkcjonowanie placów, doprowadzając do spadku ich znaczenia. Pomimo tego władze nie podejmują działań, by ograniczyć rolę transportu, która uniemożliwia rozwój innych funkcji rynku [1].

Od 2007 r., dzięki funduszom unijnym, w Polsce na szeroką skalę rozpoczął się proces rewitalizacji historycznych centrów miast [7]. Od tej pory przekształcone rynki powinny tworzyć spójne i wielofunkcyjne przestrzenie [1]. Jednak w wielu przypadkach działania te mają niewiele wspólnego z rewitalizacją jako procesem znacznie szerszym niż modernizacja, wpływającym na ożywienie społeczno-gospodarcze obszarów zdegradowanych i prowadzonym przez interesariuszy we współpracy z podmiotami prywatnymi, publicznymi oraz społecznością lokalną [8], [9], [10], [11]. Należy również podkreślić istotną rolę zieleni w procesie. Tereny zieleni podnoszą prestiż, aktywizują mieszkańców oraz wzbogacają walory kulturowe i środowiskowe [12]. Niestety jedynie nieliczne rewitalizacje uwzględniają projekt zieleni [12].

Podejmowane obecnie próby usunięcia zieleni z przestrzeni publicznych spotykają się z oporem lokalnych społeczności [7]. Jednocześnie mieszkańcy oczekują, że rynek

będzie pełnił funkcje społeczne i reprezentacyjne [1]. Ustawodawca zwraca uwagę, że przestrzeń publiczna, jaką jest plac miejski, powinna odpowiadać na potrzeby mieszkańców, poprawiać jakość życia i służyć budowaniu relacji społecznych [13].

Ponadto mieszkańcy przeciwstawiają się tzw. betonozie [14], określanej jako „nadmierne, nieprzemysłane używanie betonu w przestrzeni publicznej, często powiązane z wycinaniem drzew i zmniejszaniem zaciętości powierzchni” [15]. Tak zwana rewitalizacja nie tylko nie odpowiada na potrzeby mieszkańców, ale również na wyzwania związane z negatywnymi skutkami zmian klimatu, które będą się nasilać, jeżeli nie uda się ograniczyć globalnych emisji CO₂ [16]. Brak powierzchni biologicznie czynnej wpływa na wzrost temperatury, spadek wilgotności oraz jakości powietrza [17], [18]. Poprzez betonowanie przestrzeni oraz wycinanie drzew miasta pozbawiane są cennych usług dostarczanych przez zieleń [18].

Na istotną rolę zieleni w przestrzeni placów zwróciła także uwagę Generalna Konserwator Zabytków, zapowiadając zmianę wykładni konserwatorskiej. W trakcie modernizacji rynków drzewa będzie trzeba zachować, a niezbędne wycinki zrekomensować nasadzeniami zastępczymi o odpowiednich parametrach [3], [4].

Metoda

Na podstawie zdjęć satelitarnych dokonano analizy współczesnego zagospodarowania 14 rynków średnich miast (20–100 tys. mieszkańców [19]) w województwie łódzkim. W badaniu uwzględniono udział powierzchni biologicznie czynnej (PBC), funkcji transportowej, powierzchni utwardzonych, rodzaju zieleni i innych charakterystycznych elementów. Na tej podstawie rynki przyporządkowano do kategorii:

1. zdominowanych przez funkcje transportową – wykorzystanie rynku jako prze-

- strzeni publicznej ograniczone przez funkcję transportową (intensywny ruch kołowy w sąsiedztwie, przecinające plac drogi, parking w ramach płyty placu);
- 2. z przewagą zieleni – przestrzeń pełniąca funkcję terenu zieleni miejskiej (duży udział PBC, obecność dużych drzew);
- 3. z przewagą powierzchni utwardzonych – plac pozbawiony całkowicie lub w znacznym stopniu zieleni (mały udział PBC, brak dużych drzew, nowe, rachityczne nasadzenia).

Wyniki badań

Tabela 1.

Wnioski

Z 14 analizowanych placów 6 przypisano do kategorii rynków z przewagą powierzchni utwardzonej, 2 z przewagą zieleni i 1 zdominowanego przez transport. Pozostałych 5 otrzymało kategorie mieszane.

Większość placów (10) zmodernizowano po 2004 r., z czego część poddano tzw. rewitalizacji. Na przebudowanych rynkach udało się zachować jedynie pojedyncze stare drzewa, ponadto albo całkowicie zrezygnowano z obecności zieleni, albo zastąpiono ją nowymi, rachitycznymi nasadzeniami. Place modernizowane są schematycznie (nawierzchnia z kostki granitowej, fontanna

w posadzce). Wielofunkcyjna, z założenia, przestrzeń jest nijaka i pozbawiona lokalnego kontekstu. Ważnym problemem są również uciążliwości związane z transportem (hałas, zanieczyszczenie powietrza, bariery przestrzenne), dotyczące w mniejszym bądź większym stopniu większości analizowanych placów. Warto natomiast zwrócić uwagę na rynki w Zduńskiej Woli i Bełchatowie, na których udało pogodzić się różne potrzeby i zachować w dużym stopniu tereny zielone.

Z analizy wynika, że zieleni nie pełni istotnej funkcji w zagospodarowaniu rynków. W trakcie remontów jest ona usuwana całkowicie, ograniczana lub zastępowana nowymi nasa-

Tab. 1. Współczesne zagospodarowanie rynków średnich miast w województwie łódzkim; źródło: autor

Miasto	Zagospodarowanie	Zieleń	Komunikacja	Modernizacja	Kategoria
Opoczno	skwer; fontanna i pomnik; wokół miejsca do siedzenia;	duże drzewa; duży udział PBC;	od pd. droga lokalna; pozostałe drogi dojazdowe; wokół parkingi;	nie	2
Aleksandrów Łódzki	pn. część skwer; plac zabaw; miejsca do siedzenia; pd. część otwarty plac z fontanną i zabytkowymi budynkami;	duże drzewa; duży udział PBC;	od pd. i wsch. drogi główne o dużym natężeniu ruchu; od pn. i zach. drogi dojazdowe o niewielkim natężeniu ruchu z parkingami;	tak	2
Wieluń	otwarty plac z fontanną;	brak zieleni; cała powierzchnia utwardzona;	otoczony drogami dojazdowymi o niewielkim znaczeniu komunikacyjnym; wokół parkingi;	nie	3
Łowicz	otwarty plac z fontanną; miejsca do siedzenia wokół fontanny i wzdłuż wsch. granicy;	od wsch. zachowany szpaler dużych drzew; rabaty kwiatowe; pozostała część utwardzona;	otoczony drogami dojazdowymi o niewielkim znaczeniu komunikacyjnym; wokół parkingi;	tak	3
Zduńska Wola	na środku odbudowany ratusz miejski; otoczony zielenią i miejscami do siedzenia;	duże drzewa; duży udział PBC, jednak liczony jako 50% [20];	otoczony drogami zbiorczymi o dużym natężeniu ruchu; pod płytą parking podziemny; od pn., wsch. i pd. parkingi;	tak	2/3
Sieradz	otwarty plac z fontanną i pawilonem usługowym; miejsca do siedzenia wokół fontanny i placu;	od wsch. nowe nasadzenia; cała powierzchnia utwardzona;	otoczony drogami dojazdowymi o niewielkim znaczeniu komunikacyjnym; od pn. i wsch. parkingi;	tak	3
Kutno	parking kubaturowy, którego dach stanowi płytę placu; 2 pawilony; brak mebli miejskich;	cała powierzchnia utwardzona; dokoła nowe nasadzenia;	otoczony drogami dojazdowymi o niewielkim znaczeniu komunikacyjnym; parking kubaturowy;	tak	1/3
Radomsko	skwer; pośrodku pn. części fontanna i pomnik; wokół miejsca do siedzenia; w pd. części wybrukowana przestrzeń pod aktywności;	duże drzewa; duży udział PBC; wokół fontanny rabaty kwiatowe;	od wsch. droga główna przyspieszonego ruchu; podzielony drogą lokalną na 2 części; od pn. i zach. drogi lokalne o niższym znaczeniu komunikacyjnym;	nie	1/2
Skierniewice	otwarty plac z fontanną; miejsca do siedzenia wokół;	brak zieleni; cała powierzchnia utwardzona;	otoczony drogami dojazdowymi o niewielkim znaczeniu komunikacyjnym; od wsch. parkingi;	tak	3
Zgierz	na każdej części przystanek autobusowy i miejsca do siedzenia; na pd.-zach. części pętla tramwajowa; w pn.-zach. części fontanna, otoczona dużą ilością zieleni; pn.-wsch. część otwarty plac; na środku pd.-wsch. makieta otoczona zielenią;	zachowane pojedyncze duże drzewa; wsch. część nowe nasadzenia; niewielki udział PBC;	podzielony krzyżującymi się drogami lokalnymi o dużym natężeniu ruchu na 4 części; na każdej części przystanki komunikacji publicznej; wokół parkingi;	tak	1/3
Bełchatów	o zróżnicowanym programie użytkowym – fontanna, plac zabaw, miejsca do siedzenia; przestrzeń do organizacji wydarzeń itp.;	duże drzewa; duży udział PBC w zach. części;	od pn. droga wewn. i wyznaczone miejsca do parkowania; od zach. droga lokalna o dużym natężeniu ruchu; od pn.-wsch. droga lokalna o niewielkim natężeniu ruchu;	tak	2/3
Tomaszów Mazowiecki	pd. część otwarty plac z fontanną; pn. część z PBC i miejscami do siedzenia;	nowe nasadzenia; pojedyncze duże drzewa zachowane od pn.; występuje PBC;	podzielony na 2 części drogą zbiorczą o dużym natężeniu ruchu;	tak	3
Pabianice	parking; w pn.-zach. części pomnik; wokół miejsca do siedzenia;	kilka dużych drzew zachowanych wokół oraz nowe nasadzenia; wokół występuje PBC;	parking; wokół parkingi; od pn. droga lokalna o dużym natężeniu ruchu; pozostałe drogi o niewielkim znaczeniu komunikacyjnym;	nie	1
Piotrków Trybunalski	otwarty plac; na środku fundamenty historycznego ratusza; pojedyncze miejsca do siedzenia wokół;	brak zieleni; cała powierzchnia utwardzona;	w otoczeniu jedynie drogi wewnętrzne;	tak	3

dzeniami, zapewniającymi znacznie mniej korzyści. Zmodernizowane przestrzenie mają przede wszystkim pełnić funkcje reprezentacyjne i społeczne, a także być miejscem wydarzeń. Jednak w kontekście zmian klimatycznych wybetonowana i pozbawiona roślinności przestrzeń nie zachęca mieszkańców do korzystania z niej. Jednocześnie w zagospodarowaniu placów widoczna jest rosnąca presja samochodów (parkingi kubaturowe, powierzchniowe, drogi o dużym natężeniu ruchu). Uciążliwość oraz terenochłonność transportu wpływa negatywnie na odbiór przestrzeni, chęć oraz możliwość korzystania z niej przez mieszkańców. Władze miast nie dążą do ograniczenia funkcji transportowej na rynkach, a w ramach modernizacji wręcz utrwalają ją na kolejne lata. Wobec dominującej roli transportu wprowadzenie innych funkcji jest właściwie niemożliwe.

Zaproponowana klasyfikacja wskazuje na problem związany z „rewitalizacją” rynków, która nie prowadzi do ożywiania centrów miast. Powstałe w wyniku tego procesu betonowe przestrzenie, często zdominowane przez samochody, nie stanowią atrakcyjnego miejsca do nawiązywania kontaktów społecznych ani nie przygotowują miast na kryzys klimatyczny.

Bibliografia

- [1] Kozak A., Kimic K., Rola zielenie w procesie przemian zagospodarowania rynków miasteczek Lubelszczyzny, *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki* No 4, 2014, p. 5–26, ISSN 0023-5865.
 [2] Gawryluk D., Czy zieleń stanowi zagrożenie zabytkowej przestrzeni rynków małych miast północno-wschodniej Polski?, *Przestrzeń Urbanistyka Architektura*, 2015, Volume 1, 2015, p. 121–130, ISSN 2544-6630.

[3] <https://architektura.muratorplus.pl/wydarzenia/magdalena-gawin-stop-betonozie-nowa-wykładania-konserwatorska-dotyczyca-rewitalizacji-histerycznych-11402.html> [dostęp: 15.04.2022].

[4] [https://samorzad.pap.pl/kategoria/aktualnosci/nowa-wykładania-konserwatorska-dotyczyca-rewitalizacji-rynkow-miast-makrocioc](https://samorzad.pap.pl/kategoria/aktualnosci/nowa-wykładania-konserwatorska-dotyczyca-rewitalizacji-rynkow-miast-makrocioc [dostęp: 15.04.2022].) [dostęp: 15.04.2022].

[5] Adamczewska-Wejchert H., Wejchert K., *Małe miasta. Problemy urbanistyczne stale aktualne*, Arkady, Warszawa 1986.

[6] Ostrowski W., *Zespoły zabytkowe a urbanistyka*, Arkady, Warszawa 1980.

[7] Ciepela A., Kania O., Łabuz R., *Małe miasta o układach historycznych w Polsce południowej*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2019.

[8] Ustawa o rewitalizacji (Dz.U. 2021 poz. 485).

[9] Parysek J., *Miasta polskie na przełomie XX i XXI wieku, Rozwój i przekształcenia strukturalne*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe s.c., Poznań 2005.

[10] Skalski K., *O budowie systemu rewitalizacji dawnych dzielnic miejskich*, KIN, Kraków 1996.

[11] Zuziak Z., *Strategie rewitalizacji przestrzeni śródmiejskiej*, Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Kraków 1998.

[12] Wilkosz-Mamcarczyk M., *Rola zieleni w rewitalizacji miast*, Politechnika Krakowska, Kraków 2015.

[13] Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2022 poz. 503).

[14] Mencwel J., *Betonozia. Jak się niszczy polskie miasta*, Krytyka polityczna, 2020.

[15] <https://nowewyrazy.uw.edu.pl/haslo/betonozia.html> [dostęp: 15.04.2022].

[16] IPCC, *Global Warming of 1.5°C*, World Meteorological Organization, Geneva 2018.

[17] Wojnarowska A., *Jakość przestrzeni publicznej centrum miasta. Przykład miast średnich regionu łódzkiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017.

[18] Kronenberg J., *Usługi ekosystemów w miastach, Zrównoważony Rozwój – Zastosowanie 3*, Fundacja Sędzimir, 2012.

[19] GUS, *Miasta w liczbach 2016*, Warszawa – Poznań 2018.

[20] Rozporządzenie Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. 2019 poz. 1065 z późn. zm.).

DOI: 10.5604/01.3001.0015.9844

PRAWIDŁOWY SPOSÓB CYTOWANIA

Olczak Bartłomiej, 2022, *Współczesna rola rynków średnich miast w województwie łódzkim*, „Builder” 10 (303). DOI: 10.5604/01.3001.0015.9844

Streszczenie: Celem artykułu jest sprawdzenie, jaką funkcję pełnią rynki średnich miast w województwie łódzkim oraz w jakim stopniu udaje się pogodzić kwestie środowiskowe, potrzeby mieszkańców i ochronę wartości kulturowych. W tym celu przeanalizowano współczesne zagospodarowanie 14 placów miejskich przyporządkowanych do kategorii: zdominowanych przez transport, z przewagą zieleni i z przewagą powierzchni utwardzonych. Otrzymane wyniki wskazują na pilną potrzebę większego uwzględnienia zieleni oraz potrzeb mieszkańców w projektach rynków.

Słowa kluczowe: rynek, przestrzeń publiczna, województwo łódzkie

Abstract: CONTEMPORARY ROLE OF MEDIUM-SIZED TOWN SQUARES IN THE ŁÓDŹ VOIVODSHIP. This paper aims to examine the function of town squares in medium-sized towns in Łódź Voivodship and how they manage to reconcile environmental issues, the needs of the inhabitants, and the protection of cultural values. To this end, an analysis was made of the contemporary arrangement of 14 town squares categorised as transport-dominated, predominantly green and predominantly paved. The results indicate an urgent need to consider greenery and residents' needs in squares design.

Keywords: square, public space, Łódź Voivodship

REKLAMA

BUILDER FOR THE YOUNG ARCHITECTS 2022 2023

BUILDER FOR THE YOUNG ENGINEERS 2022 2023

10 EDYCJA

BUILDER FOR THE FUTURE

6 EDYCJA

BUILDER FOR THE FUTURE

WSPIERAMY MŁODYCH ARCHITEKTÓW

WSPIERAMY MŁODYCH INŻYNIERÓW BUDOWNICTWA